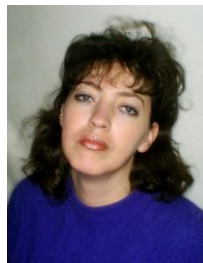

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СЕРВІС У СИСТЕМІ ІНФОРМАЦІЙНОЇ ПІДТРИМКИ ФАХІВЦІВ-МЕДИКІВ

Лідія Корнілова, Діна Супрун

Національна наукова медична бібліотека України

Розглянуто особливості бібліографічного сервісу в аспекті забезпечення інформаційно-аналітичного супроводу наукових досліджень у медицині та суміжних науках. Висвітлено основні засади та напрями співпраці бібліографів Національної наукової медичної бібліотеки України (ННМБУ) та науковців-медиків.

Ключові слова: інформаційні технології, електронний каталог, бібліографічні ресурси, інформаційно-бібліографічне обслуговування

Економічні, політичні, соціальні перетворення, що відбуваються сьогодні у країні, істотно змінили місце і роль бібліотек у суспільстві, висунули нові цілі і завдання, викликали необхідність інноваційної діяльності, пошуку нових форм і методів обслуговування різних груп користувачів, нових шляхів і засобів функціонування [5]. Водночас, незважаючи на існування різних концептуальних моделей організації бібліографічної діяльності бібліотек, принципи роботи залишаються незмінними: задоволення інформаційних потреб споживачів та створення власних інформаційних ресурсів.

У наш час прийшло чітке усвідомлення залежності успішності кожного науковця від його вміння працювати з інформацією, що ускладнило парадигму бібліографічного супроводу наукових досліджень.

Оскільки невід'ємною складовою інформаційного сервісу бібліотеки є інформаційно-бібліографічне обслуговування, підвищення його якості є важливим фактором затребуваності бібліотеки у суспільстві, що дозволяє зберегти власне її інформаційну функцію, робить необхідними для користувачів усі види бібліотечних послуг, обумовлює затребуваність ресурсів бібліотеки у цілому [1].

Бібліографічна служба одна з перших відчула зміни, що відбуваються у суспільстві. Модернізація та оптимізація бібліографічної діяльності сьогодні відбувається за такими пріоритетними напрямками: якісне формування інформаційних ресурсів; поєднання використання паперових та електронних носіїв інформації; спрямованість інформування на реальні потреби користувачів; активне використання новітніх інформаційних технологій; розширення інформаційного сервісу. Найчастіше саме за результатами бібліографічної роботи оцінюють діяльність бібліотеки [2, 3]

Метою даної роботи стало окреслення особливостей інформаційно-бібліографічного забезпечення та обслуговування науковців-медиків України.

Бібліографічний сервіс ми розуміємо як складову професійної сфери діяльності, направлену на задоволення інформаційних потреб медичних працівників шляхом надання послуг засобами традиційних та дистанційних комп'ютерних технологій. В останні роки на модернізацію бібліографічної служби в ННМБУ вплинули впровадження в бібліотечні процеси новітніх інформаційних технологій, що включає роботу з джерелами на електронних носіях та в Інтернеті, а також недостатній рівень підготовки споживачів інформації до користування електронними базами даних та електронними каталогами сучасних бібліотек.

В ННМБУ створені всі умови для вдосконалення інформаційно-бібліографічного обслуговування, як для автоматизації бібліографічних процесів, формування бібліографічних ресурсів (електронних каталогів, баз даних), забезпечення їх доступності, так і для розширення інформаційних сервісів за рахунок мережевих ресурсів, у тому числі ресурсів відкритого доступу та передплачуваних баз даних.

Електронний каталог (ЕК), що є найбільш поширеним засобом тематичного пошуку в сучасних бібліотеках, був створений у ННМБУ в 2001 р. і поєднав функції традиційних каталогів: облікову, інформаційну, пошукову. В каталозі відображений весь активний фонд бібліотеки: книги, періодичні видання, статті, автореферати дисертацій, патенти тощо. ЕК частково анотований. На сьогоднішній день каталог включає більш 66 тис. бібліографічних записів книг та понад 540 тис. аналітичних описів статей з медицини та суміжних наук. Пізніше, у 2007 р на основі технологічно-методичних розробок і аналітико-синтетичної переробки інформації, що міститься у збірниках наукових праць, в яких публікуються результати дисертаційних досліджень, створена аналітична база наукових статей, що на даний час включає більше 20 тис. бібліографічних записів.

У 2004 р. започаткований проект корпоративної каталогізації медичних бібліотек України і створений зведений електронний каталог медичної періодики з позначенням сиглів бібліотек, у фондах яких ці джерела присутні. Зведений каталог формується на корпоративних засадах з обласними та

вузівськими бібліотеками, в його створенні беруть участь 24 бібліотеки. Функціонує зведений ЕК на базі програмного забезпечення «АБІС Ірбіс-64» і розміщений на сайті ННМБУ, містить аналітичний розпис 370 назв періодичних видань, що знаходяться у фондах медичних бібліотек України.

Завдання ЕК – поєднати уявлення користувача про тему, що його цікавить, із засобами тематичного пошуку в даному ЕК. Складність цього виду пошуку полягає у тому, що користувач, насправді, шукає у базі даних не конкретні слова, а змістовні елементи, у зв'язку з цим доводиться варіювати пошукові ознаки та їх поєднання до отримання задовільного результату.

ЕК надає можливість багатоаспектного пошуку:

- за автором, назвою, ключовими словами, предметними рубриками MeSH;
- за видами документів, видавництвом, роком видання тощо;
- за інформацію про місцезнаходження видання.

Також ЕК представляє вільний доступ до електронних копій власних інформаційних ресурсів бібліотеки.

Маємо усі підстави стверджувати, що серед науковців-медиків найбільш затребуваними є наступні види послуг:

- отримання бібліографічних довідок;
- підбір інформаційних джерел для дисертаційних досліджень, написання наукових статей, магістерських робіт;
- формування і редагування списків використаної літератури відповідно до діючих в Україні вимог;
- отримання доступу до баз даних ННМБУ;
- консультування щодо пошуку необхідної інформації у фондах бібліотеки тощо.

Бібліографи виконують різноманітні види запитів: адресні, уточнюючі, фактографічні, тематичні довідки. **Замовлення та отримання необхідної інформації передбачає** персональне звернення у відділи наукової бібліографії та науково-інформаційної роботи або електронною поштою.

Пристаючи до підбору наукової інформації, бібліограф повинен знати мету і основні завдання наукового дослідження, а також який довідковий апарат необхідно для цього задіяти, визначити часові межі вивчення інформаційних джерел (глибина пошуку), їх доступність (в електронному чи друкованому форматі), наявність спеціального бібліографічного покажчика по темі дослідження.

Встановлено, що найбільш затребуваними традиційними і електронними медичними ресурсами, де здійснюється пошук необхідної інформації, є електронний каталог (<http://library.gov.ua/>) та фонди ННМБУ; фонди та електронна база даних Наукова періодика України Національної бібліотеки

України ім. В.І. Вернадського (http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe), пошукова система повних текстів наукових публікацій Google Scholar (<https://scholar.google.ru/scholar>), наукова електронна бібліотека eLIBRARY.RU (<https://elibrary.ru>), електронна база даних медичних і біологічних публікацій, в якій викладені абстракти та публікації англійською мовою PubMed (<https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pubmed>) та EBSCO – Academic Search Premier, мультидисциплінарна база, яка містить повні тексти більше, ніж 4 600 журналів, з яких близько 3 900 – рецензовані (search.ebscohost.com).

Відповідь користувач отримує особисто або електронною поштою у виді бібліографічного списку літератури, яка є у фонді бібліотек, перш за все ННМБУ, а також бібліографічної та повнотекстової інформації з мережі Інтернет. Головним завданням бібліографа є оперативне надання відповідей на запити віддалених користувачів із забезпеченням повноти та надійності інформації. Тематичні запити виконуються як безкоштовно, так і на платній основі, залежно від складності запиту та глибини пошуку. Терміни виконання тематичних довідок від 3 до 5 днів.

Важливим елементом забезпечення користувачів необхідною інформацією є створення системи електронної експлуатації документів, у т. ч. електронна доставка документів (ЕДД). Послуга ЕДД виконується на основі Закону України «Про авторське право та суміжні права». Електронне копіювання документів і доставка копій за допомогою комп'ютерних технологій виконується за замовленнями як індивідуальних користувачів, так і юридичних осіб, і дозволяє підвищити затребуваність і відкритість фонду ННМБУ.

У своїй бібліографічній діяльності для задоволення інформаційних потреб користувачів ми усе активніше використовуємо інформаційні ресурси Інтернету. Використання потенціалу Інтернеті в ННМБУ зорієнтоване саме на довідково-бібліографічне обслуговування, що обґрунтовує необхідність навчання читачів не вільно і безладно блукати по мережі, а цілеспрямовано користуватися її ресурсними можливостями. Саме бібліографи, як професіонали, що володіють метазнаннями, надають консультаційну допомогу користувачам у пошуку необхідної інформації в Інтернеті [2].

Сьогодні ми спостерігаємо активний розвиток ринку інформаційних продуктів і послуг, водночас доступ до багатьох професійних баз даних є платним і часто саме бібліограф має визначити їх надійність, достовірність, актуальність. Це призводить до необхідності моніторингу і оцінки інформаційних ресурсів та створення системи вебліографії: списків сайтів, навігаторів інтернет-ресурсів тощо. На сайті бібліотеки розміщено навігаційну рубрику «Каталог інформаційних ресурсів». Каталог поділений на **підрозділи** та типи доступу: ресурси **відкритого** доступу, ресурси **ліцензованого** доступу та ресурси **платного** доступу.

У зоні особливої уваги сьогодні – інформаційні запити українських фармацевтичних компаній, які відповідно до міжнародних вимог зобов'язані здійснювати фармаконагляд за безпекою застосування лікарських засобів, що вони виробляють, а також мати матеріали експериментальних доклінічних та клінічних досліджень їх застосування.

Потреба в отриманні достовірної та оперативної інформації зумовлює звернення керівництва фармацевтичних фірм до ННМБУ, оскільки бібліотека має потужний інформаційний ресурс, а бібліотекарі, володіючи професійними навичками, здатні опрацювати величезні обсяги інформації. Запити фармацевтичних компаній задовольняються переважно на базі фонду української медичної періодики та предметних каталогів бібліотеки. На сьогоднішній день обробляється 208 назв журналів, за рік опрацьовується понад 80 тис. наукових статей. Характерною особливістю цієї співпраці є оформлення довгострокових договорів. Без перебільшення можна стверджувати, що співпраця з фармацевтичними фірмами є інноваційним розділом бібліографічного сервісу в ННМБУ. В сучасних економічних умовах обмеженого фінансування надходження від платних послуг є важливим джерелом забезпечення життєдіяльності бібліотеки [4].

Як вже підкреслювалося, важливим напрямом нашої діяльності та однією з найбільш затребуваних послуг в ННМБУ є інформаційно-бібліографічний супровід науково-дослідних і дисертаційних досліджень, що включає забезпечення використання сукупності ресурсів і послуг для виконання запитів користувачів.

Даним видом інформаційно-бібліографічної роботи займаються головні фахівці, які мають вищу спеціальну освіту, великий досвід роботи, добре володіють інформаційно-комунікаційними технологіями. Науковці звертаються по допомогу на різних етапах своєї роботи. При цьому, з користувачем від початку дослідження (обґрунтування теми, визначення мети і завдань тощо) і до захисту роботи та оформлення відповідних документів працює персональний бібліограф.

Інформаційно-бібліографічний супровід включає повний комплекс послуг: бібліографічне консультування, бібліографічний пошук, індивідуальне інформування, бібліографічне редагування списку використаної літератури. Робота будується на основі вивчення інформаційних потреб науковців і практичних лікарів, які займаються науковою роботою, визначення рівня їх інформаційної культури. Довідково-консультаційна допомога доступна читачу безпосередньо в приміщенні бібліотеки, а також по телефону, електронною поштою, що дозволяє користувачам отримати уявлення про інформаційні ресурси, якими володіє ННМБУ, а також отримати можливість самостійно проводити інформаційний пошук. При цьому, бібліографічне консультування є

початковим етапом, на наступному етапі здійснюється тематичний бібліографічний пошук із застосуванням різних інформаційно-пошукових систем. В окремих випадках за запитом користувачів можуть бути доступними не тільки бібліографічні списки, але і реферативні або аналітичні огляди.

Таким чином, у процесі надання повного комплексу послуг, крім етапу пошуку інформації, обов'язково присутні індивідуальний супровід та консультування протягом усього періоду реалізації наукового проекту. Слід відмітити, що у довгостроковому індивідуальному супроводі, як правило, зацікавлені наукові співробітники, які звертаються до бібліотеки на етапі планування дисертації. Затребуваною є й послуга бібліографічного редагування. Як правило, у науковців викликає значні труднощі оформлення посилань в тексті та списку використаних джерел відповідно до сучасних вимог. Крім того, користувачі не завжди можуть самотійно відновити відсутні елементи бібліографічного опису. У цій ситуації методична та практична допомога є незамінною.

Узагальнюючи власний досвід, маємо усі підстави стверджувати, що у наш час відбуваються суттєві зміни бібліотечно-бібліографічної діяльності, перш за все під впливом новітніх інформаційних технологій. Якщо на початкових етапах була поширена думка, що змінюються лише засоби і зовнішні форми бібліографічної діяльності, то сьогодні стало очевидним, що з використанням мережевих технологій і створенням корпоративних мереж довідково-бібліографічний апарат перетворився на комплексну зведену пошукову систему. Змінилися і можливості бібліографічного обслуговування. Якщо раніше бібліографічна інформація була віддалена від текстів документів, то в електронних каталогах бібліографічні і повнотекстові база даних або поєднані, або взаємопов'язані, а мережеві технології дозволяють користувачам отримувати потрібну інформацію як у бібліотеці, так і за її межами, тобто здійснювати пошук в інтерактивному режимі з підвищенням оперативності отримання та якості необхідної інформації.

Подальше вдосконалення своєї роботи бачимо у посиленні дослідницької складової бібліографічної діяльності, а саме у моніторингу і оцінці інформаційних ресурсів; інформаційних потреб користувачів і переваг в обслуговуванні; проведення соціологічних і маркетингових досліджень; розробки нової продукції і послуг.

Література

1. Біла Т. Актуальні психологічні якості бібліографа та вимоги до професії інформаційного працівника на сучасному етапі / Т. Біла // Вісн. Львів. ун-ту. Сер. Книгознавство, бібліотекознавство та інформац. технології. – 2012. – Вип. 7. – С. 244–253.
2. Квятківська Л. В. Використання баз даних в інформаційно-бібліографічному обслуговуванні користувачів бібліотеки ВНЗ [Електронний ресурс] / Л. В. Квятківська. – Режим доступу : URL : <http://ir.lib.vntu.edu.ua/handle/123456789/39>. – Назва з екрана.
3. Овечкіна Г. Б. Інформаційне забезпечення медичної галузі Тернопільської області / Г. Б. Овечкіна, І. В. Галицька // Медичні бібліотеки України в сучасному світі науки, культури, освіти : матеріали міжнар. наук.-практ. конференції, 16-17 трав. 2012 р. – Полтава, 2012. – С. 45–47.
4. Остапенко Т. А. Співпраця з фармацевтичними компаніями - новий напрям науково-інформаційної роботи Національної наукової медичної бібліотеки України / Т. А. Остапенко // Медичні бібліотеки України в сучасному світі науки, культури, освіти : матеріали міжнар. наук.-практ. конференції, 16-17 трав. 2012 р. – Полтава, 2012. – С. 47–49.
5. Сатарова Л. Х. Библиотека и современная эпоха: новые пространства межкультурного взаимодействия в поликультурной библиотеке как фактор развития современного общества / Л. Х. Сатарова // Вестн. Казан. гос. ун-та культуры и искусств. – 2013. – № 4. – С. 145–148.

БИБЛИОГРАФИЧЕСКИЙ СЕРВИС В СИСТЕМЕ ИНФОРМАЦИОННОЙ ПОДДЕРЖКИ СПЕЦИАЛИСТОВ-МЕДИКОВ

Лидия Корнилова, Дина Супрун

Национальная научная медицинская библиотека Украины

Раскрыты особенности библиографического сервиса в аспекте обеспечения информационно-аналитического сопровождения научных исследований в медицине и смежных науках. Освещены основные принципы и направления сотрудничества библиографов Национальной научной медицинской библиотеки Украины (ННМБУ) и ученых-медиков.

Ключевые слова: информационные технологии, библиографические ресурсы, электронный каталог, информационно-библиографическое обслуживание.

BIBLIOGRAPHIC SERVICE IN THE SYSTEM OF INFORMATION SUPPORT OF MEDICAL SPECIALISTS

Lidia Kornilova, Dina Suprun
National scientific medical library of Ukraine

In the article the features of bibliographic service are considered in the aspect of providing of information accompaniment of scientific researches in medicine and allied subjects. Basic principles and directions of collaboration of bibliographers of the National scientific medical library of Ukraine (ННМБУ) and scientists-physicians are reflected.

Key words: Information technology, electronic catalog, bibliographic resources, informational and bibliographic service.